

संतुलित खाद्य निर्मिती :

संतुलित खाद्य म्हणजे सर्व आवश्यक पौष्टिक तत्वांचा समावेश असलेले खाद्य, या खाद्यात वापरता येणारे घटक यामध्ये असलेली प्रथिने, ऊर्जा व जास्तीत जास्त वापरण्याचे प्रमाण माहित असणे आवश्यक आहे. खाद्य पदार्थ खरेदी केल्यानंतर त्याची (प्रॉक्विझमेंट अॅनॅलिसिस) तपासणी करून घ्यावी.

कोंबड्यांच्या खाद्यात वापरण्यात येणारे अन्नपदार्थ तसेच ऊर्जेचे व प्रथिनांचे प्रमाण

अन्नपदार्थ	प्रथिने (कूड प्रोटीन्स) %	ऊर्जा कि. कॅलरी प्रति कि. पदार्थमध्ये	जास्तीत जास्त वापरण्याचे प्रमाण (%)
ब्लड मिल	८०.५	२८००	३
बोन मिल	१४.५	१०४५	२-४
पिवळी मका	१०.२	३३५०	७०
कॉर्न ग्लूटीन मिल	५०.८	३६८०	५
सरकी पेंड	२७.८	२०८०	१०
फिश ऑइल	-	८४५०	२
मासळी (फिश मिल)	४५-५०	१९५०-२२००	१०
शेंगदाणा पेंड	४०.९	२५६०	२०-२५
मीट मिल	५५	२२००	१०
मीट कम बोन मिल	५१.५	२१५०	५
मळी (मॉलॅसिस)	३.८	१८००	१०
मोहरी पेंड	३५.२	२३७५	२०
तांदळाचा कोंडा	१२.००	२७५०	२०
तांदळाची कणी	८.८	३०५०	२०
तांदूळ (तुकडा किंवा आख्खा)	८.२	३४००	४०
ज्वारी (पांढरी)	१०.२	३०७५	४०
सोयाबीन पेंड	४७.०	२६४०	४०
सुर्यफूल पेंड	२६.८	१७९५	१०
गहू	११.५	३२५०	५०
गव्हाचा कोंडा	१५.५	१२७०	१०

आपणाला कोणत्या प्रकारचे खाद्य तयार करावयाचे आहे, याचा निश्चित आराखडा तयार केला पाहिजे. कारण कोंबडी खाद्य चिक, ब्रॉयलर व लेअर अशा तीन प्रकारचे असते. कोंबडीच्या खाद्यात वापरावयाचा कच्चा माल कमी खर्चात चांगल्या दर्जाचा मिळेल, याचा प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

खाद्याची गुणवत्ता : ओलावा कमी व ताजे खाद्य असावे. खाद्याची गुणवत्ता व रासायनिक चाचणी प्रयोग शाळेत करता येते. एक किलो वजन वाढीसाठी ब्रॉयलर पक्ष्याला १.६ ते १.८ किलो खाद्य तसेच लेअर पक्षी रोज ११० ग्रॅम खाद्य खाऊन १.६ किलो खाद्यात एक इन्जिन अंडी देत असेल तर खाद्याची गुणवत्ता चांगली आहे, असे समजावे.

खाद्य सूत्र : खाद्य सूत्र तयार करण्याच्या अनेक पद्धती आहेत. परंतु हिट अॅड ट्रायल पद्धत सोपी आहे. खाद्य सूत्र वेळोवेळी खाद्यपदार्थांची उपलब्धता, भावनियंत्रण व कोंबड्याची उत्पादन क्षमता यानुसार बदलावे लागते. खाद्य सूत्र तयार करताना विविध धान्ये निश्चित करावित. त्यानंतर कॅल्शियम, फॉस्फोरस, मीठ, सूक्ष्म खनिज मिश्रण, जीवनसत्वांचे मिश्रण निश्चित करतात. हे प्रमाण प्रति १०० किंवा १००० किलोच्या संख्येने निश्चित करतात.

खाद्य तयार करताना पक्षांच्या आवश्यकतेनुसार जाड - बारीक असे करतात. लहान पक्षांना बारीक (स्टार्टर) खाद्य लागते तर मोठ्या पक्षांना जाडे भरडे खाद्य लागते.

संपादक व प्रकाशक
डॉ. ला.रा. तांबडे
कार्यक्रम समन्वयक

लेखक

डॉ. प्रकाश. वि. कदम
विषय विशेषज्ञ (पशुवैद्यक शात्र)

डॉ. ला.रा. तांबडे
कार्यक्रम समन्वयक

तांत्रिक माहिती स्रोत

महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर

प्रकाशन वर्ष : २०१२ घडी पुस्तिका क्र. : ०२ (एकुण घ.पु.क्र.२८)

कोंबड्यासाठी संतुलित खाद्यनिर्मिती

कार्यक्रम समन्वयक

शबरी कृषी प्रतिष्ठान संचलित,

कृषी विज्ञान केंद्र, सोलापूर

सोलापूर - बार्शी रोड, मु.खेड, पो. केगाव
ता. उत्तर सोलापूर, जि. सोलापूर (महाराष्ट्र)

फोन : ०२९७ - २३५०३५९

Visit us at : www.kvk.solapur.org

सौजन्य : कृषी तंत्रज्ञान व्यवस्थापन यंत्रणा (आत्मा), सोलापूर.

कोंबड्यासाठी संतुलित खाद्यनिर्मिती

पोल्ट्री व्यवसायामध्ये एकूण खर्चाच्या ६५ ते ७० टक्के खर्च फक्त खाद्यावर होतो. म्हणून पक्ष्यांना दिल्या जाणाऱ्या खाद्याचे प्रमाण व त्या खाद्याची प्रत अतिशय महत्वाची असते. पक्षांचे खाद्य भरडलेले बारीक असावे लागते.

पक्षांना आहार देताना घ्यावयाची काळजी :

- १) पक्षांच्या खाद्यामध्ये सर्व प्रकारची महत्वाची अन्नघटके उदा. प्रथिने कार्बोदके, ऊर्जा, तंतू, विटॅमिन्स, क्षार, आर्द्रता हे घटक त्यांच्या वाढीनुसार, ऋतुमानानुसार व उत्पादनानुसार मिळणे आवश्यक आहे.
- २) पक्ष्यांना दिल्या जाणाऱ्या खाद्यामध्ये बुरशी, टॉक्सिन, ई-कोलाय, मायकोप्लाझ्मा, सालमोनेला नसल्याची खात्री करून घ्यावी.
- ३) खाद्य १ ते १.५ महिन्यापेक्षा जास्त वेळ साठवून ठेऊ नये.
- ४) ऋतुमानानुसार खाद्यामधील अन्नघटकाचे प्रमाण बदलावे.
- ५) पक्ष्यांच्या खाद्यामध्ये तंतूचे प्रमाण नेमून दिलेल्या प्रमाणातच असावे.
- ६) सर्व खाद्य घटकांचा आवश्यकतेनुसार वापर करून समतोल व पोषक खाद्य तयार करावे.
- ७) खाद्य भांड्यामध्ये भरताना एकतृतीयांश एवढेच भरावे जेणेकरून खाद्य वाया जाण्याचे प्रमाण कमी करता येईल.

कोंबड्यांच्या खाद्यामधील घटक :

प्रथिने : पक्षांच्या वाढीसाठी, शरीराची झीज भरून काढण्यासाठी, रोग प्रतिकारक शक्ती निर्माण करण्यासाठी प्रथिनांची गरज असते.

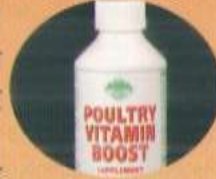
पिष्टमय पदार्थ (कार्बोहायड्रेट्स) : सर्व प्रकारच्या एकदल धान्यांमध्ये पिष्टमय पदार्थाचे प्रमाण जास्त असते. या घटकांपासून पक्षांना ग्लूकोज साखर मिळते. शरीराच्या वाढीसाठी पिष्टमय पदार्थाची गरज असते.

स्निग्ध पदार्थ (फॅट्स) : पक्षांच्या वाढीसाठी स्निग्ध पदार्थाची आवश्यकता असते. स्निग्ध पदार्थ चरबीच्या स्वरूपात शरीराच्या वेगवेगळ्या भागांत साठून राहतात व अन्न तुटवड्याच्या काळात शरीरास उष्णता व कार्यशक्ती पुरवितात.

खनिजे व क्षार (मिनरल्स) : हाडांना बळकटी मिळण्यासाठी व अन्नपचनासाठी कोंबड्यांना खनिजांची आवश्यकता असते. कोंबड्यांच्या आहारात खनिजांचा वापर योग्य प्रमाणात केल्यास पायातील अशक्तपणा दूर होतो. हाडांची योग्य पद्धतीने वाढ होते. शरीरास कॅल्शियम, लोह, मीठ, फॉस्फरस, आयोडीन, तांबे, सोडियम, पोटॅशियम, सेलेनियम, मॅग्नेशियम, मॅंगानिज, झिंक इ. खनिजांची आवश्यकता असते.

जीवनसत्त्वे : जीवनसत्त्वांमुळे कोंबड्यांमध्ये रोगप्रतिकार शक्ती निर्माण होते व उत्पादन वाढते. शरीर कार्यक्षम व तजेल्दार राहते. जीवनसत्त्वांचे मिश्रण बाजारातून घेता येते. यांचे दोन प्रकार पडतात.

१) पाण्यात विरघळणारी जीवनसत्त्वे : बी-१, बी-२, बी-६ व बी-१२, बायोटीन, फोलिक, पॅंथोथेनिक व निकोटिनिक अॅसिड इत्यादी २) स्निग्ध पदार्थात विरघळणारी जीवनसत्त्वे : अ, ड, इ आणि क

टॉक्सिन बायंडर्स : पक्षांच्या खाद्यामध्ये वापरण्यात येणारे खाद्यपदार्थ, जसे की सोयाबीन, शेंगदाणा पेंड इ. मध्ये अफ्लॉटॉक्सिन, टीटू टॉक्सिन यासारख्या बुरशीची वाढ होण्याचा धोका असतो. त्यामुळे पक्षांना विषबाधा होण्याची शक्यता असते. हे टाळण्यासाठी पक्षांच्या खाद्यातून विषाच्या शिरकावाला प्रतिबंध करणारी टॉक्सिन बायंडर्स वापरली जातात उदा. गॅलॅक्टोमॅनान्स, मॅनान, ऑलीगोसॅकॅराइड्स, अॅल्युमिनो सिलिकेट.

कॉक्सिडीओस्टॅट्स : गादी पद्धतीमध्ये वाढविलेल्या पक्षांमध्ये कॉक्सिडिया नावाच्या परोपजीवीची झपाट्याने वाढ होण्याचा धोका निर्माण होतो, त्यामुळे पक्षांना रक्ती हगवण होते. हे

टाळण्यासाठी पक्षिखाद्यामध्ये कॉक्सिडीओस्टॅट्सचा वापर केला जातो.

अॅसिडीफायर्स : आम्ल सामू (अॅसिडिक पी.एच.) मध्ये जिवणू व विषाणूंची वाढ होत नाही. पक्षांच्या खाद्यामध्ये कमी तीव्रतेचे आम्ल पदार्थ जसे की लॅक्टिक, सायट्रिक, अॅसिटिक अॅसिड यासारख्या आम्लांचा उपयोग केला जातो. ही आम्ले खाद्यामध्ये मिसळल्यानंतर पचन संस्थेचा सामू आम्लधर्मीय होतो. त्यामुळे अनावश्यक व धोकादायक जिवणू मरतात किंवा त्यांची वाढ होत नाही.

प्रोबायोटिक्स : पक्षांच्या खाद्यामध्ये पचनास पूरक व बहुउपयोगी जिवणूंची वाढ केलेल्या पदार्थांचा (प्रोबायोटिक) वापर केला जातो. या प्रोबायोटिकमध्ये लॅक्टोबॅसिलस या जिवणूंची वाढ केलेली असते.

पक्षिखाद्यामध्ये ऊर्जा :

प्रोटीन : कॅलरी यांचे प्रमाण योग्य ते ठेवावे. खाद्यामध्ये ऊर्जा कमी असेल तर पक्षी जास्त खाद्य खातात व ऊर्जा जास्त असेल तर खाद्य कमी खातात. खाद्य घटकातील या दोन्हीचा खाद्य किंमतीवर परिणाम होत असतो. म्हणूनच खाद्यामध्ये योग्य प्रमाणात ऊर्जा व प्रथिने मिळवण्यासाठी योग्य प्रमाणात त्यांचा वापर महत्वाचा आहे.

